

**Τοπικοί παραδοσιακοί χοροί στα χωριά
Πισσούρι, Λόφου, Ανώγυρα και Ύψωνας
της επαρχίας Λεμεσού**

Μαίρη Ιακώβου και Άριστος Ανδρέου

Περίληψη

Σκοπός. Η εργασία αυτή είχε ως στόχο να καταγράψει τους παραδοσιακούς χορούς στα χωριά Πισσούρι, Λόφου, Ανώγυρα, και Ύψωνας της επαρχίας Λεμεσού της Κύπρου. **Μέθοδος.** Για τον σκοπό αυτό καταγράφηκαν οι προσωπικές εμπειρίες 12 ατόμων (6 ανδρών και 6 γυναικών) με τη διαδικασία των συνεντεύξεων. Οι πληροφορητές απάντησαν: α) σε γενικά ερευνητικά ερωτήματα που αφορούσαν στα είδη του χορού που υπάρχουν στα χωριά και β) σε ειδικότερα ερωτήματα που αφορούσαν στον τρόπο που οι άνθρωποι χορεύουν (άνδρες και γυναίκες) και σε ποιες περιστάσεις. **Αποτελέσματα.** Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι παραδοσιακοί χοροί της περιοχής Πισσουρίου είναι παρόμοιοι με τους υπόλοιπους χορούς της Κύπρου με αιτιολογημένες αποχρώσεις που αντανακλούν τις τοπικές ιδιαιτερότητες.

Λέξεις κλειδιά: παραδοσιακοί τοπικοί χοροί, μουσικά όργανα, έθιμα, συνέντευξη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να καταγράψουμε τους τοπικούς παραδοσιακούς χορούς και την παραδοσιακή μουσική στα χωριά Πισσούρι, Λόφου, Ύψωνας και Ανώγυρα της περιοχής Πισσουρίου της επαρχίας Λεμεσού Κύπρου.

Για τον σκοπό της εργασίας αυτής τέθηκαν τα εξής γενικά ερευνητικά ερωτήματα: 1. Ποιοι είναι οι χοροί που χορεύονταν και χορεύονται στα χωριά Πισσούρι, Λόφου, Ανώγυρα και Ύψωνας; 2. Πότε χόρευαν και πότε χορεύουν οι άνθρωποι των χωριών αυτών; Πώς χόρευαν οι άνθρωποι και πώς χορεύουν; 3. Στους γυναικείους αλλά και στους αντρικούς αντικριστούς, είναι όντως κανόνας να χορεύει ένα ζευγάρι κάθε φορά; 4. Υπάρχουν περιπτώσεις που χόρευαν μαζί οι άντρες με τις γυναίκες; 5. Υπήρχαν κάποιες άλλες περιπτώσεις, ίσως σε στενό οικογενειακό κύκλο, που οι γυναίκες εκφράζονταν με πιο ελεύθερο τρόπο;

Η εργασία αυτή εντάσσεται στο είδος της μικρο-εθνογραφικής έρευνας με αναφορά στους τοπικούς χορούς, τα τραγούδια και την μουσική. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με επιτόπιες επισκέψεις και συνεντεύξεις.

Η έρευνα περιορίζεται στα χωριά Λόφου,¹ Πισσούρι, Ανώγυρα και Ύψωνα. Τα άτομα που χρησιμοποιήθηκαν ως πληροφορητές είναι ντόπιοι που γνωρίζουν άλλοι

---

¹ Οι κάτοικοι του χωριού Λόφου, κατέβαιναν εποχικά στον Ύψωνα για να καλλιεργήσουν ή να θερίσουν τα χωράφια τους. Έτσι, αρχικά, το χωριό Ύψωνας

λιγότερο και άλλοι περισσότερο για τους χορούς, τα τραγούδια και την μουσική του τόπου τους.

Η σπουδαιότητα της έρευνας έγκειται στην καταγραφή των τοπικών χορών, τραγουδιών και μουσικής ως στοιχεία της παράδοσης και του λαϊκού μας πολιτισμού. Τα χωριά Λόφου και Ανώγυρα δεν έχουν ερευνηθεί από την ομάδα του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος (1988, επανέκδοση 1999).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, οι κυπριακοί χοροί και τα τραγούδια, διαμορφώθηκαν ανάλογα με τον τρόπο ζωής των κατοίκων, τη γεωγραφική θέση, τα ήθη και τα έθιμα και φυσικά τα κατά καιρούς ιστορικά γεγονότα και την κοινωνική θέση του άντρα και της γυναίκας.

Οι κυπριακοί χοροί είναι κυρίως αντικριστοί, που τους χορεύουν αποκλειστικά δύο άτομα (μόνο άντρες ή μόνο γυναίκες), και ατομικοί χοροί δεξιοτεχνίας των ανδρών, που πολλές φορές χορεύονται σε συνδυασμό με κάποια εξαρτήματα (δρεπάνι, μαχαίρι, «τατσιά» και ποτήρι) (Ιακωβίδης, 1999, σελ. 22).

Στους αντρικούς χορούς, οι χορευτές χορεύουν ο ένας απέναντι στον άλλο, συνήθως στον δικό τους περιορισμένο χώρο, ή αλλάζοντας θέση με τον συγχορευτή τους. Χαρακτηριστική είναι η θέση και η κίνηση των χεριών που συνήθως κρατούν ανοικτά στα πλάγια. Σε πολλά μέρη θεωρούσαν καλό χορευτή εκείνον που, όπως έλεγαν, χόρευε «πάνω στο βελόνι» ή «σε ένα μάρμαρο». Ακόμα, καλός χορευτής ήταν αυτός που χόρευε «με το πάτημα του βκιολιού» ή, αλλιώς, αυτός που «πατά στο χρόνο» αλλά, πάνω απ' όλα, καλός χορευτής ήταν εκείνος που πρωτοτυπούσε, «έκανε τα δικά του», δηλαδή αυτοσχεδίαζε (Ιακωβίδης, 1999, σελ. 22).

Οι γυναίκες χορεύουν με ηρεμία και σοβαρότητα. Πολλές γυναίκες χορεύουν σχεδόν επί τόπου, «σ' ένα μάρμαρο», σχηματίζοντας η καθεμιά ένα δικό της νοητό τετράγωνο. Τα χέρια παίρνουν διάφορες θέσεις. Πότε το ένα ή και το άλλο, ακουμπούν στην κόξαν, δηλαδή στη μέση, με το άλλο κάτω ή να κινείται ελαφρά επάνω, στο ύψος των ώμων. Σε μερικά χωριά έλεγαν κόξες την μία φάση του καρτσιλαμά, συνήθως τον *δεύτερο*, επειδή οι κοπέλες, όταν τον χόρευαν, ακουμπούσαν και τα δύο χέρια στη μέση (κόξαν) τους. Στα περισσότερα μέρη, στον *τρίτο* γυναικείο χορό, η κάθε κοπέλα κρατά με τα δύο χέρια μπροστά της τεντωμένο το μαντήλι της. Γι' αυτό ο *τρίτος* λέγεται και *μαντήλι* ή *μαντηλού(δ)ιν*. Στον *πρώτο* και τον *τέταρτο* τα χέρια κρατιούνται μπροστά στο ύψος των ώμων, με μια ήρεμη αντισταθμιστική κίνηση ισορροπίας (Ιακωβίδης, 1999, σελ. 26).

Σύμφωνα με τον Ανωγειανάκη (1999), το δημοτικό κυπριακό τραγούδι είναι πλούσιο και παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία. Στην Κύπρο υπάρχουν τραγούδια ακριτικά, μοιρολόγια, νανουρίσματα και ταχταρίσματα, θρησκευτικά τραγούδια και τραγούδια του γάμου. Τα βασικά λαϊκά μουσικά όργανα είναι το *πιδικιαύλι*, το *βιολί*, το *λαγούτο* και η *ταμπουτσά*. Παλαιότερα υπήρχε και ο ταμπουράς που παιζόταν με πέννα συνήθως μόνο του χωρίς τη συνοδεία άλλου μουσικού οργάνου (Ανωγειανάκης, 1999, σελ. 14 - 17).

κατοικείτο από Λοφίτες για μερικούς μήνες τον χρόνο. Στη συνέχεια σιγά σιγά πολλοί από αυτούς εγκατέλειψαν την Λόφου και έμειναν μόνιμα στον Ύψωνα. Σήμερα στο χωριό Λόφου έχουν τις εξοχικές τους κατοικίες τις οποίες επισκέπτονται κυρίως τις γιορτές του Πάσχα, των Χριστουγέννων και την εβδομάδα του δεκαπενταύγουστου.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Άτομα

Για τον σκοπό της εργασίας αυτής χρησιμοποιήθηκαν ως πληροφορητές άτομα από τα χωριά Πισσούρι, Λόφου, Ύψωνας και Ανώγυρα, τα οποία προσεγγίσαμε με προσωπική επικοινωνία και συνάντηση. Οι πληροφορητές μας ήταν 6 άντρες και 6 γυναίκες ηλικίας 62 μέχρι 90 ετών. Όλα τα άτομα γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στα χωριά που καταγράφουμε.

Εργαλεία

Για την καταγραφή χρησιμοποιήθηκαν: α) ένα ημι-δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο συντάχθηκε σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας, β) ένα μαγνητόφωνο, γ) μία βιντεοκάμερα τύπου Sony και δ) σημειωματάριο.

Διαδικασία

Η διαδικασία ήταν να βρούμε τους ανθρώπους που θα μας πληροφορούσαν για τους τοπικούς χορούς, τη μουσική και τα τραγούδια των χωριών που καταγράφουμε. Η αναζήτηση έγινε ύστερα από πληροφορίες που είχαμε για αυτούς σχετικά με τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους γύρω από το θέμα μας. Επικοινωνήσαμε μαζί τους και τους επισκεφθήκαμε στους τόπους διαμονής των. Έγιναν δυο ομαδικές συνεντεύξεις και επτά ατομικές.

ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Επισκεφτήκαμε τον κύριο Χαρή Ξαντή από το Πισσούρι. Μας μίλησε για τους παραδοσιακούς χορούς του χωριού του. Καλός χορευτής, ο οποίος χορεύει όλους τους αντρικούς κυπριακούς χορούς όπως επίσης και το χορό με το μαχαίρι.

Αργότερα κάναμε συνέντευξη στον κύριο Πολύκαρπο Αντρέου, ο οποίος είναι από την Ανώγυρα. Και αυτός χορευτής από μικρό παιδί, ο οποίος επίσης χορεύει τον χορό με το μαχαίρι.

Συγκρίνοντας τους δύο αυτούς πληροφορητές, οι οποίοι είναι από διαφορετικά χωριά, διαπιστώσαμε ότι χόρευαν τον συγκεκριμένο χορό με τον ίδιο τρόπο, κάνοντας την ίδια διαδικασία.

Επίσης, στην Ανώγυρα επισκεφτήκαμε τον κύριο Δημήτρη Παύλου. Ο κύριος Δημήτρης εκτός από καλός χορευτής, είναι και ποιητής και τσιαττιστής. Μας χόρεψε μόνο *συρτό* αντρικό αλλά μας απήγγειλε πολλά ποιήματα, τα οποία έχει γράψει ο ίδιος, καθώς επίσης και διάφορα *τσιαττιστά*. Μία ατάκα που κρατήσαμε από τον κύριο Δημήτρη: «*Ο χορευτής δεν θέλει ασσελλιές, ο χορευτής εχόρευκε πάνω σε ένα μωσαικό*».

Συναντήσαμε ακόμη τρεις γυναίκες από την Ανώγυρα: την κυρία Ανθούλα, την κυρία Ουρανία Πέτρου Πελοπίδα και την κυρία Άννα Νικολάου. Η κυρία Ανθούλα και η κυρία Άννα δεν χόρευαν, απλώς μάς είπαν διάφορες ιστορίες του χωριού της Ανώγυρας. Μας μίλησαν για τους γάμους και για τα πανηγύρια που γίνονταν στο χωριό, όπως επίσης για την ιστορία της Ρήγαινας (βλέπε βίντεο).

Η κυρία Ουρανία χόρευε και χορεύει ακόμα. Χόρεψε τους γυναικείους καρσιλαμάδες. Από την κυρία Ουρανία μάθαμε για ένα χορό, που δεν είχαμε ακούσει ξανά, τον «*πάρε κλάϊν*» (βλέπε βίντεο). Μας ανέφερε ότι τον χόρευαν συνήθως τρεις γυναίκες, με σταυρωτά χέρια προς τα πίσω. Τραγούδησε το κομμάτι που έλεγαν στον συγκεκριμένο χορό και τον χόρευε. Αργότερα ρωτήσαμε και άλλους για να επιβεβαιώσουμε εάν υπήρχε τέτοιος χορός. Μας είπαν ότι όντως υπήρχε τέτοιος χορός αλλά δεν ήταν σίγουροι εάν αυτό ήταν το τραγούδι και εάν αυτοί είναι οι βηματισμοί του χορού.

Όταν επισκεφτήκαμε στον Ύψωνα τον κύριο Κύπρο Αριστείδου και τον κύριο Ανδρέα Στυλιανού, γνωρίσαμε δύο ανθρώπους, οι οποίοι χόρευαν στους γάμους του χωριού τους και αργότερα μπήκαν στο χορευτικό της ΣΕΚ (Συνεργατική Εταιρεία Κύπρου). Ο κύριος Αριστείδου γεννήθηκε στο χωριό Λόφου και ο κύριος Στυλιανού στον Ύψωνα. Μας εξήγησαν πώς χόρευαν παλιά στο χωριό και πώς χόρευαν αργότερα στο συγκρότημα και στα διάφορα ξενοδοχεία. Χόρεψαν όλους τους αντρικούς κυπριακούς χορούς. Μας μίλησαν επίσης για ένα κωμικό χορό που γινόταν στο χωριό, που δεν είχαμε ακούσει ξανά, τον *σάνταλα μάνταλα*, σύμφωνα με τον οποίο, ο χορευτής κρατούσε στον ώμο του μία ματσούκα όπου στις δύο άκριες κρέμονταν τα παπούτσια του, και παρίστανε έναν τρελό, κάνοντας διάφορους τρελούς βηματισμούς. Τον κορόιδευαν οι άλλοι χορευτές και στο τέλος τους επιτίθετο με την ματσούκα (βλέπε βίντεο).

Επίσης, από το χωριό Ύψωνας γνωρίσαμε την κυρία Μαρίνα Συμεού, η οποία γεννήθηκε στη Λόφου. Η κυρία Μαρίνα εκτός από το ότι ήξερε να χορεύει είναι και πολύ καλή στα ποιήματα, η οποία ξεκίνησε να γράφει από 17 ετών. Ακούσαμε πολύ ωραία ποιήματα για τα ήθη και τα έθιμα όπως και για την Λόφου (βλέπε βίντεο). Δεν χόρευε λόγω ηλικίας. Μας είπε κάτι που δεν είχαμε ακούσει ξανά, ότι στην Λόφου, στον πρώτο γυναικείο αντικριστό οι γυναίκες δεν άλλαζαν θέσεις και χόρευε η κάθε μία στη θέση της.

Από την Λόφου γνωρίσαμε ακόμη την κυρία Καλλιόπη Α. Χ΄Ττοφή. Χρόνια χόρευε η κυρία Καλλιόπη. Όμως δύσκολα την βγάλαμε να χορέψει, λόγω του ότι ο σύζυγος της ήταν βιολάρης και έχει πεθάνει. Συνήθιζε να της παίζει και αυτή να χορεύει. Ήταν πολύ συγκινημένη όταν άκουγε το βιολί. Η κυρία Καλλιόπη μάς επιβεβαίωσε αυτό που μας είχε πει και η κυρία Μαρίνα ότι στον πρώτο γυναικείο αντικριστό δεν άλλαζαν θέσεις οι γυναίκες, όπως επίσης για να βγει μία νεαρή κοπέλα να χορέψει έπρεπε να την τραβήξει μία μεγάλη, διαφορετικά δεν έβγαιναν (βλέπε βίντεο).

Επίσης συναντήσαμε τον κύριο Ιωάννη (Γιαννή) Ζαβρό², τον γνωστό βιολάρη. Πολύ καλός μουσικός χρόνια τώρα, ο οποίος παίζει βιολί, λαγούτο, πιθκιαύλι, κλαρίνο, μπουζούκι, αρμόνιο και ντραμς. Τεχνίτης στο επάγγελμα, κάτι που τον βοήθησε αργότερα στο να φτιάξει μόνος του καμιά δεκαριά περίπου λαγούτα. Μας μίλησε πώς έμαθε να παίζει λαγούτο, όπως επίσης και πώς ξεκίνησε να το κάνει σαν επάγγελμα (βλέπε βίντεο).

Τέλος, είδαμε την κυρία Χρυστάλλα Μιχαλάκη Ιάσωνος, ή όπως όλοι την γνωρίζουν Λαλλού του Σσιαλή. Η κυρία Λαλλού δεν χόρευε αλλά τραγουδούσε πολύ καλά. Ακούσαμε διάφορα τραγούδια από εκείνη, τα οποία όπως μας είπε τα τραγουδούσαν

---

² Διαλέξαμε τον βιολάρη κύριο Ιωάννη Ζαβρό, ο οποίος κατάγεται από το Λιμνάτι, διότι δεν μπορέσαμε να εντοπίσουμε μουσικούς στα χωριά που επισκεφτήκαμε. Ο κύριος Ζαβρός, λόγω του επαγγέλματός του ως μουσικού, γνώριζε πολλά πράγματα από την περιοχή που μελετάμε.

οι παππούδες της στο Πισσούρι. Τραγούδησε την «γαουρίτσα», το «φίλοι μου ξένοι και αδελφοί» και το «σπίτι σφαλιστό».

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με τις καταγραφές μας στα χωριά Πισσούρι, Λόφου, Ανώγυρα και Ύψωνας γνωρίσαμε ανθρώπους, διαφόρων ηλικιών, διαφορετικών χαρακτήρων, που ο κάθε ένας μάς μίλησε, μάς εμπιστεύτηκε την δική του ιστορία αλλά και την ζωή τού δικού του χωριού. Γνωρίσαμε ανθρώπους οι οποίοι χόρευαν, απαγγελαν ποιήματα και *τσιαττιστά*, τραγουδούσαν και μας είπαν τις εμπειρίες τους, τα προβλήματα τους, τις δυσκολίες που πέρασαν ως παιδιά και τέλος πώς περνούν την ζωή τους τώρα.

Όλοι μάς μίλησαν για τα έθιμα του γάμου που γίνονταν στο χωριό τους. Συγκρίναμε τα τέσσερα χωριά που επισκεφτήκαμε, από τα οποία τα τρία βρίσκονται δυτικά της πόλης της Λεμεσού και η Λόφου βορειοδυτικά της πόλης της Λεμεσού. Εκτός από κάποιες μικροδιαφορές τού ενός χωριού με το άλλο, οι περισσότεροι διατηρούσαν τα ίδια έθιμα και την ίδια διαδικασία που ακολουθούσαν για ένα γάμο. Άρα εδώ μπορούμε να δούμε ότι τα διάφορα χωριά της Κύπρου διατηρούσαν τα ήθη και τα έθιμα του νησιού μας. Ακολουθούσαν τις παραδόσεις μας.

Τα πανηγύρια γίνονταν αναλόγως με το κάθε χωριό, δηλαδή συνήθως με τις γιορτές των Αγίων που γιόρταζε η κάθε εκκλησία του χωριού.

Όσον αφορά τους κυπριακούς παραδοσιακούς χορούς, όλοι μάς έχουν αναφέρει τους αντρικούς και γυναικείους *καρσιλαμάδες*, τον αντρικό και γυναικείο *συρτό* και το *ζειμπέκι*. Μας είπαν για την *τατσιά*, το *δρεπάνι* και το *μαχαίρι*. Απ' εκεί και πέρα μάθαμε για κάποιους χορούς τους οποίους χαρακτηρίζουν ως κωμικούς χορούς, όπως ο *Νικολής* και το *πιπέρι*. Επίσης, όλοι μάς ανέφεραν διάφορους ευρωπαϊκούς χορούς όπως το *βαλς*, το *ταγκό*, τη *ρούμπα* και το *φοξ*. Χοροί που μόνο εδώ μπορούσε να χορέψει ένας άντρας με μία γυναίκα.

Ανακαλύψαμε χορούς που δεν τους είχαμε ακούσει ξανά, όπως π.χ. το *πάρε κλάιν* που το χόρευαν στην Ανώγυρα, καθώς και το *σάνταλα μάνταλα* που μας το ανέφεραν στο χωριό Λόφου.

Στο χωριό Λόφου επίσης μάς είπαν ότι στον *πρώτο* γυναικείο καρτσιλαμά οι γυναίκες δεν άλλαζαν θέση μεταξύ τους, χόρευαν στο τόπο.

Με όλα αυτά που έχουμε ακούσει για τους χορούς, συμπεραίνουμε ότι χόρευαν σίγουρα τους κυπριακούς παραδοσιακούς χορούς. Επίσης, χόρευαν παντού τους ευρωπαϊκούς, όλοι αναφέρθηκαν στους ευρωπαϊκούς χορούς, χωρίς να γνωρίζουν καν την προέλευση τους. Ίσως αυτοί οι χοροί να ήταν μία διαφορετικότητα για αυτούς, στο ότι μπορούσαν κάποιες γυναίκες να χορέψουν αυτούς τους χορούς με άντρες και εννοείται πάντα με κάποιο συγγενικό τους πρόσωπο.

Ανακαλύψαμε επίσης ότι όσοι πήγαιναν σε συγκροτήματα χόρευαν διαφορετικά εκεί. Όλοι μάς ανέφεραν ότι στο χωριό τους χόρευαν ελεύθερα και όχι μικτά, ενώ στα συγκροτήματα χόρευαν χορογραφίες. Επίσης, χόρευαν χορούς που δεν τους έκαναν στο χωριό τους όπως την *σούστα* και το *σάνταλα μάνταλα*.

Ο κόσμος γενικά, όπως μας είπαν και οι ίδιοι, ήταν πιο αγαπημένος. Βρισκόταν πολύ συχνά η οικογένεια, το χωριό, και γλεντούσαν όλοι μαζί αγαπημένοι. Διατηρούσαν τα ήθη και τα έθιμα του χωριού τους. Χόρευαν, τραγουδούσαν, έγραφαν ποιήματα και *τσιαττιστά*. Αν και είχαν μία φτωχική και πολύ δύσκολη πορεία στην ζωή τους, εντούτοις την ζούσαν!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Στο Παράρτημα 1 περιλαμβάνονται δώδεκα συνεντεύξεις: 1) Χαρής Ξαντρής, 2) Καλλιόπη Χατζηττοφή, 3) Μαρίνα Συμεού, 4) Ουρανία Πέτρου, 5) Δημήτρης Παύλου, 6) Άννα Νικολάου, 7) Ανθούλα Νεάρχου, 8) Ιωάννης Ζαβρός, 9) Πολύκαρπος Ανδρέου, 10) Ανδρέας Στυλιανού, 11) Κύπρος Αριστείδου, και 12) Χρυστάλλα Ιάσωνος.

1. Χαρής Ξαντρής (Πισσούρι)³

Υπάρχουν παραδοσιακοί χοροί στο χωριό σας και ποιοι;

Καρσιλαμάδες, συρτό, ζειμπέκικο, αραπιές (καντήλα), μαχαίρι, αμανέ (μπάλος), κανάρης (κωμικός χορός).

Πότε χορεύονταν αυτοί οι χοροί;

Σε γάμους, Πάσχα και πανηγύρια.

Πού στηνόταν ο χορός (σε ποια σημεία του χωριού);

Στην πλατεία του χωριού.

Ποιος οργάνωνε το συγκεκριμένο πανηγύρι/γιορτή;

Η Κοινότητα του χωριού.

Ποιοι συμμετείχαν;

Όλοι οι χωριανοί.

Πώς μάθαιναν ότι θα γίνει χορός;

Τα πανηγύρια είχαν συγκεκριμένες ημερομηνίες. Από στόμα σε στόμα (στην εκκλησία και το καφενείο). Σε περίπτωση γάμου ή βάπτισης έκαναν καλέσματα.

Ποιοι χόρευαν αυτούς τους χορούς (μικροί, μεγάλοι, όλοι, άντρες, γυναίκες);

Στο Πισσούρι όλοι χόρευαν (μικροί-μεγάλοι).

Ποιο ήταν το σχήμα του χορού (κύκλος, ζευγάρι, ατομικά);

Δεν χόρευαν κυκλικά, μόνο ζευγάρια ή ατομικά όπως το ζειμπέκικο.

Έμπαιναν όλοι στο χορό;

Έπρεπε να τελειώσει αυτός που χόρευε και μετά να χορέψει άλλος.

Όταν ήθελε κάποιος να μπει στο χορό τι έπρεπε να κάνει;

Έπρεπε να παραγγείλει. Όταν χόρευε άλλος έπρεπε να περιμένεις να τελειώσει όχι μόνο το συγκεκριμένο χορό αλλά όλους τους χορούς που ήθελε να χορέψει και μετά να παραγγείλεις για σένα.

Παραγγέλνανε συγκεκριμένο χορό και τραγούδι στους οργανοπαίχτες;

Ναι.

Πλήρωναν το χορό και πόσα πλήρωναν;

---

³ Η συνέντευξη έγινε με την βοήθεια του Ανδρέα Κυπριανού.

Πλούμιζαν τους μουσικούς όταν έκαναν παραγγελιά. Όσο πιο πολλά λεφτά έπαιρναν τόσο πιο καλά έπαιζαν. Αν τους έβαζαν πολλά λεφτά έκαναν και show με τα όργανα τους (π.χ. έβαζαν το βιολί πίσω από το κεφάλι και έπαιζαν).

Χόρευαν άντρες και γυναίκες μαζί και με ποια σειρά;

Ξεκινούσαν το χορό οι άντρες και αφού τελειώσουν όλοι, τότε χόρευαν οι γυναίκες

Ποιους χορούς χόρευαν μόνο άνδρες και ποιους μόνο γυναίκες;

Αντικριστοί ανδρών, γυναικείοι αντικρυστοί, συρτός αντρικός και γυναικείος, και οι άντρες ζείμπέκικο, μαχαίρι, καντήλα και τον κανάρη (κωμικός χορός).

Γίνονταν καβγάδες;

Ναι.

Για ποιους λόγους συνήθως;

Όταν χόρευε κάποιος και κάποιος άλλος παράγγελε για να χορέψει αυτός, γινόταν καβγάς.

Θυμάσαι συγκεκριμένα τέτοιους καβγάδες;

Μία φορά χόρευαν κάποιοι ξενοχωρίτες και κάποιος χωριανός που ήταν μεθυσμένος, είχε παραγγείλει να χορέψει. Οι ξενοχωρίτες θύμωσαν αλλά επενέβηκαν άλλοι χωριανοί για να αποτρέψουν τον καβγά. Οι ξενοχωρίτες τράβηξαν πίσω για χάρη των χωριανών και τον άφησαν να χορέψει. Ο χωριανός από πίκκα που δεν έγινε καβγάς δεν χόρεψε και τους είπε να συνεχίσουν το χορό.

Υπήρχαν συγκεκριμένα άτομα που προκαλούσαν καβγάδες;

Συνήθως ναι,

Τι όργανα συνήθως έπαιζαν στα πανηγύρια/γάμους;

Βιολί και λαγούτο,

Αν δεν είχαν όργανα πώς χόρευαν;

Δεν χόρευαν, τραγουδούσαν μόνο.

Χόρευε ο παπάς;

Όχι, ήταν απαγορευτικό από την κοινωνία,

Χόρευαν ξένοι στο χωριό και πώς αντιδρούσαν οι χωριανοί;

Χόρευαν ξένοι χωρίς αντιδράσεις από χωριανούς,

Υπήρχε συγκεκριμένος χορός ή τραγούδι που θεωρείτο ο πρώτος της γιορτής και ο τελευταίος χορός της γιορτής;

Όχι, ήταν ανάλογα με την παραγγελία που έκανε ο χορευτής.

2. Καλλιόπη Χ΄Ττοφή (Λόφου)

Υπάρχουν παραδοσιακοί χοροί στο χωριό σας και ποιοι;

Καρσιλαμάδες αντρικοί πρώτος, δεύτερος, τρίτος, καρσιλαμάδες γυναικείοι πρώτος, δεύτερος, τρίτος, συρτός αντρικός, συρτός γυναικείος, μάντρα, καροτσέρης, νερατζούλα.

Πότε χορεύονταν αυτοί οι χοροί;

Σε γάμους και πανηγύρια,

Πού στηνόταν ο χορός (σε ποια σημεία του χωριού);

Στο σχολείο του χωριού και σε διάφορα σπίτια,

Ποιοι συμμετείχαν;

Όλοι οι χωριανοί, και εάν καλούσαν και ξένους από άλλα χωριά,

Πώς μάθαιναν ότι θα γίνει χορός;

Στο γάμο καλούσαν τους χωριανούς με λαμπάδι και μαντηλάκι. Αργότερα καλούσαν με προσκλητήρια,
 Ποιοι χόρευαν αυτούς τους χορούς (μικροί, μεγάλοι, όλοι, άντρες, γυναίκες);
Όλοι χόρευαν (μικροί-μεγάλοι)

Ποιο ήταν το σχήμα του χορού (κύκλος, ζευγάρι, ατομικά);
Χόρευαν κυκλικά μόνο τον καλαματιανό οι γυναίκες. Οι άλλοι χοροί ήταν ζευγάρια ή ατομικά όπως το ζεϊμπέκικο.

Έμπαιναν όλοι στο χορό;
Έπρεπε να τελειώσει το ζευγάρι που χόρευε και μετά να βγει άλλο ζευγάρι να χορέψει.

Όταν ήθελε κάποιος να μπει στο χορό τι έπρεπε να κάνει (π.χ. να παραγγείλει το χορό, να ζητήσει από κάποιον να τον συνοδεύσει);
Έπρεπε να παραγγείλει από τον μουσικό. Όταν χόρευε άλλος έπρεπε να περιμένεις να τελειώσει και μετά να παραγγείλεις για σένα. Για να βγει νεαρή να χορέψει έπρεπε να την τραβήσει μία μεγάλη γυναίκα.

Παραγγέλνανε συγκεκριμένο χορό και τραγούδι στους οργανοπαίχτες;
Ναι.

Πλήρωναν το χορό και πόσα πλήρωναν;
Πλούμιζαν τους μουσικούς όταν έκαναν παραγγελιά.

Χόρευαν άντρες και γυναίκες μαζί και με ποια σειρά;
Ξεκινούσαν το χορό οι άντρες. Όταν τελείωναν, χόρευαν οι γυναίκες. Χόρευαν άντρες με γυναίκες μόνο τους ευρωπαϊκούς χορούς, το ταγκό, ρούμπα, βαλς.

Ποιους χορούς χόρευαν μόνο άνδρες και ποιους μόνο γυναίκες;
Αντικριστοί αντρικοί και γυναικείοι, συρτός αντρικός και συρτός γυναικείος. Οι άντρες χόρευαν ζεϊμπέκικο, μαχαίρι, αραπιέ (καντήλα), τον Νικολή, δρεπάνι και τατσιά όπου έβαζαν ένα ποτήρι.

Γίνονταν καβγάδες;
Ναι, στην Λόφου πάντα.

Για ποιους λόγους συνήθως;
Όταν χόρευε κάποιος και κάποιος άλλος παράγγελνε για να χορέψει αυτός, γινόταν καβγάς.

Θυμάσαι συγκεκριμένα τέτοιους καβγάδες;
Στην Λόφου γίνονταν πολλοί καβγάδες. Δεν θυμάμαι κάτι συγκεκριμένο.

Υπήρχαν συγκεκριμένα άτομα που προκαλούσαν καβγάδες;
Ναι.

Τι όργανα συνήθως έπαιζαν στα πανηγύρια και τους γάμους;
Βιολί και λαγούτο. Στις σήκωσες έπαιζαν και ταμπουτσιά. Αργότερα έπαιζαν και ακκορτεόν.

Χόρευε ο παπάς;
Όχι δεν χόρευε ποτέ, απαγορευόταν

Υπήρχε συγκεκριμένος χορός ή τραγούδι που θεωρείτο ο πρώτος της γιορτής και ο τελευταίος χορός της γιορτής;
Όχι, ήταν ανάλογα με την παραγγελία που έκανε ο χορευτής.

Τί ρούχα φορούσαν στην Λόφου;
Στην Λόφου ήταν οι καλύτεροι βρακάες. Φορούσαν συνήθως μακριές βράκες. Φορούσαν γιλέκο, πουκάμισο, ποϊνες ή κοφτό παπούτσι μαύρο. Οι γυναίκες φορούσαν φορέματα

σεμνά, πλισέ στην μέση και μακρομάνικα. Δεν τις άφηνε ο πατέρας τους να φορούν κοντομάνικα.

Πώς μαθαίνατε να χορεύετε;

Δεν μας μάθαινε κάποιος. Βλέπαμε τα βήματα που έκαναν οι μεγάλοι. Δεν μετρούσαμε τα βήματα, τραγουδούσαμε την μουσική.

Πείτε μας λίγο τον τρόπο που χόρευαν οι άντρες και τον τρόπο που χόρευαν οι γυναίκες;

Οι άντρες χόρευαν πιο έντονα, σταύρωναν τα βήματα τους, χτυπούσαν τα πόδια τους. Οι γυναίκες ήταν σεμνές, έκαναν πυκνά βήματα.

Όταν μαζευόταν η οικογένεια σε ένα σπίτι οι γυναίκες ήταν το ίδιο σοβαρές;

Και με την οικογένεια να ήταν, πάλι ήταν σεμνές, σέβονταν τους γονείς τους.

Μπορούσαν οι γυναίκες να βγουν να τραγουδήσουν;

Οι γυναίκες τραγουδούσαν μόνο στον γάμο, στο σπίτι της νύφης που ήταν όλο γυναίκες.

3. Μαρίνα Συμεού (Λόφου)

Υπάρχουν παραδοσιακοί χοροί στο χωριό σας και ποιοι;

Καρσιλαμάδες. Πρώτος, δεύτερος, τρίτος οι άντρες, καρσιλαμάδες γυναικείοι, πρώτος, δεύτερος, τρίτος, το μαντηλούι, ο τέταρτος ο συρτός.

Πότε χορεύονταν αυτοί οι χοροί;

Σε γάμους και πανηγύρια.

Πού στηνόταν ο χορός (σε ποια σημεία του χωριού);

Όταν γινόταν γάμος σε διάφορα σπίτια.

Ποιοι συμμετείχαν;

Όλο το χωριό.

Πώς μάθαιναν ότι θα γίνει χορός;

Στο γάμο γύριζαν δύο γυναίκες το χωριό, συγγενείς του αντρόννου, και καλούσαν τους χωριανούς.

Ποιοι χόρευαν αυτούς τους χορούς (μικροί, μεγάλοι, όλοι, άντρες, γυναίκες);

Όλοι χόρευαν.

Ποιο ήταν το σχήμα του χορού (κύκλος, ζευγάρι, ατομικά);

Δεν είχε κυκλικούς χορούς. Χόρευαν σε ζευγάρια.

Όταν ήθελε κάποιος να μπει στο χορό τι έπρεπε να κάνει (π.χ. να παραγγείλει το χορό, να ζητήσει από κάποιον να τον συνοδεύσει);

Έπρεπε να παραγγείλει.

Παραγγέλνανε συγκεκριμένο χορό και τραγούδι στους οργανοπαίχτες;

Ναι.

Πλήρωναν το χορό και πόσα πλήρωναν;

Πλούμιζαν τους μουσικούς όταν έκαναν παραγγελίες.

Χόρευαν άντρες και γυναίκες μαζί και με ποια σειρά;

Χόρευαν άντρες μόνοι τους και γυναίκες μόνες τους.

Ποιους χορούς χόρευαν μόνο άνδρες και ποιους μόνο γυναίκες;

Καρσιλαμάδες αντρικοί, πρώτος, δεύτερος, τρίτος, καρσιλαμάδες γυναικείοι, πρώτος, δεύτερος, τρίτος, το μαντηλούι, ο τέταρτος ο συρτός. Οι άντρες χόρευαν και το μαχαίρι.

Τι όργανα συνήθως έπαιζαν στα πανηγύρια/γάμους;

Βιολί και λαγούτο. Πιο μετά εβάλαν και ταμπουτσιά.

Χόρευε ο παπάς;

Όχι.

Τί ρούχα φορούσαν στην Λόφου;

Οι άντρες γιλέκο, βράκα, φέσι. Οι γυναίκες φούστα με σακάκι και παπούτσι κουμπιαστό. Μαντήλι στην κεφαλή.

Πείτε μας λίγο τον τρόπο που χόρευαν οι γυναίκες;

Οι γυναίκες έκαναν μικρά βήματα, εχορεύαμε πάνω σε μία πλάκα.

Μπορούσαν οι γυναίκες να βγουν να τραγουδήσουν ή να πουν ποιήματα;

Όχι δεν γινόταν, ούτε να τραγουδήσουν ούτε να πουν ποιήματα.

4. Ουρανία Πέτρου (Ανώγυρα)

Υπάρχουν παραδοσιακοί χοροί στο χωριό σας και ποιοι;

Καρσιλαμάδες γυναικείοι, πρώτος, δεύτερος, της κόζας και τρίτος μαντηλούι, συρτός γυναικείοι, καροτσέρης, ζειμπέκικο, καλαματιανός, σουλιώτισσες, νερατζούλα. Πιο μετά χορεύαν βαλς, ταγκό και φοξ.

Πότε χορεύονταν αυτοί οι χοροί;

Σε γάμους και πανηγύρια.

Πού στηνόταν ο χορός (σε ποια σημεία του χωριού);

Σε διάφορα σπίτια όταν γινόταν γάμος. Όταν παντρευόταν ένα ζευγάρι το γλέντι γινόταν στο σπίτι της νύφης ή του γαμπρού. Στο πανηγύρι δεν γίνονταν χοροί.

Ποιοι συμμετείχαν;

Όλοι οι χωριανοί, και εάν καλούσαν και ξένους από άλλα χωριά.

Πώς μάθαιναν ότι θα γίνει χορός;

Στο γάμο καλούσαν τους χωριανούς με λαμπάδι και μαντηλάκι. Την νούνα και τον τατά τους καλούσαν με πουκάμισο.

Ποιοι χόρευαν αυτούς τους χορούς;

Χόρευαν άντρες και γυναίκες. Τα μικρά παιδιά δεν χόρευαν.

Ποιο ήταν το σχήμα του χορού (κύκλος, ζευγάρι, ατομικά);

Χόρευαν σε ζευγάρια ή ατομικά όπως το ζειμπέκικο. Τον καλαματιανό και τις σουλιώτισσες σε κύκλο. Το πάρε κλαΐν τρεις γυναίκες με χέρια σταυρωτά προς τα πίσω.

Έμπαιναν όλοι στο χορό;

Έπρεπε να τελειώσει το ζευγάρι που χόρευε και μετά να βγει άλλο ζευγάρι να χορέψει.

Όταν ήθελε κάποιος να μπει στο χορό τι έπρεπε να κάνει (π.χ. να παραγγείλει το χορό, να ζητήσει από κάποιον να τον συνοδεύσει);

Έπρεπε να παραγγείλει στον μουσικό. Όταν χόρευε άλλος, έπρεπε να περιμένεις να τελειώσει και μετά να παραγγείλεις για σένα. Οι γυναίκες πήγαιναν οι ίδιες ή έστελναν μικρούς να τους παραγγείλουν.

Παραγγέλνανε συγκεκριμένο χορό και τραγούδι στους οργανοπαίχτες;

Ναι.

Πλήρωναν το χορό και πόσα πλήρωναν;

Οι άντρες πλούμιζαν τους μουσικούς όταν έκαναν παραγγελιά, ενώ οι γυναίκες όταν παράγγελλαν κάτι δεν πλούμιζαν οι ίδιες. Πλούμιζαν οι συγγενείς και οι φίλες της τον μουσικό.

Χόρευαν άντρες και γυναίκες μαζί και με ποια σειρά;

Ξεκινούσαν το χορό οι άντρες. Όταν τελείωναν χόρευαν οι γυναίκες. Χόρευαν άντρες με γυναίκες μόνο τους ευρωπαϊκούς χορούς, το ταγκό, ρούμπα, βαλς. Ένας άντρας μπορούσε να τραβήξει μία γυναίκα να χορέψουν καροτσέρη μόνο όταν ήταν συγγενής.

Ποιους χορούς χόρευαν μόνο άνδρες και ποιους μόνο γυναίκες;

Αντρικοί και γυναικείοι αντικριστοί, συρτός αντρικός και συρτός γυναικείος, ζειμπέκικο οι άντρες. Καροτσέρη οι άντρες.

Γίνονταν καβγάδες;

Μικροπαρεξηγήσεις.

Για ποιους λόγους συνήθως;

Όταν χόρευε κάποιος και έμπαινε κάποιος άλλος να χορέψει.

Υπήρχαν συγκεκριμένα άτομα που προκαλούσαν καβγάδες;

Ναι.

Τι όργανα συνήθως έπαιζαν στα πανηγύρια και τους γάμους;

Βιολί και λαγούτο.

Χόρευε ο παπάς;

Ο παπάς δεν χόρευε ποτέ.

Χόρευαν ξένοι στο χωριό και πώς αντιδρούσαν οι χωριανοί;

Δεν είχαν πρόβλημα που βγαίνουν ξένοι να χορέψουν.

Τί ρούχα φορούσαν;

Είχε βρακάδες στο χωριό με τις ποϊνες τους ή παπούτσι μαύρο και κλάτσες μαύρες. Οι γυναίκες φορούσαν μποτάκια μαύρα με κουμπάκια. Οι γυναίκες φορούσαν φορέματα μονοκόμματα ή με σούρες στην κότσα. Οι πλούσιες φορούσαν ταιστά.

Πώς μαθαίνατε να χορεύετε;

Δεν μας μάθαινε κάποιος. Έβλεπα τα βήματα που χορεύαν οι άλλοι και πήγαινα σπίτι και τα έκανα πρόβα.

Πείτε μας λίγο τον τρόπο που χόρευαν οι άντρες και τον τρόπο που χόρευαν οι γυναίκες;

Οι γυναίκες ήταν σοβαρές. Οι άντρες ήθελαν να χορέψουν όσο πιο καλά μπορούν για να δειχτούν στις γυναίκες.

Μπορούσαν οι γυναίκες να τραγουδήσουν;

Οι γυναίκες τραγουδούσαν στο ρέσι το τραγούδι «Ελάτε κοπέλες του χωρκού να αλέσουμεν το ρέσι».

5. Δημήτρης Παύλου (Ανώγυρα)

Υπάρχουν παραδοσιακοί χοροί στο χωριό σας και ποιοι;

Καρσιλαμάδες οι άντρες, πρώτος, δεύτερος και τρίτος, η μάντρα, ζειμπέκικο, συρτός και αραπιές (έβαζαν δύο ποτήρια), καρτσιλαμάδες οι γυναίκες και νερατζούλα.

Πότε χορεύονταν αυτοί οι χοροί;

Σε γάμους και πανηγύρια.

Πού στηνόταν ο χορός (σε ποια σημεία του χωριού);

Μέσα στις αυλές των σπιτιών όταν γινόταν γάμος. Χόρευαν ακόμα και στα χωράφια όταν πρόσεχαν τα ζώα.

Όταν παντρευόταν ένα ζευγάρι το γλέντι γινόταν στο σπίτι της νύφης ή του γαμπρού.

Ποιοι συμμετείχαν;

Όλοι οι χωριανοί, αλλά και ξένοι που ήταν καλεσμένοι.

Πώς μάθαιναν ότι θα γίνει χορός;

Στο γάμο καλούσαν τους χωριανούς με λαμπάδι. Τον κουμπάρο με λαμπάδι και μαντηλάκι άσπρο και την κουμέρα με μαντηλάκι κεντημένο.

Ποιοι χόρευαν αυτούς τους χορούς (μικροί, μεγάλοι, όλοι, άντρες, γυναίκες);

Χόρευαν άντρες και γυναίκες.

Ποιο ήταν το σχήμα του χορού (κύκλος, ζευγάρι, ατομικά);

Χόρευαν σε ζευγάρια δύο άντρες ή δύο γυναίκες και ατομικά το ζεϊμπέκικο. Σε ζευγάρια άντρας-κοπέλα χόρευαν πιο μετά τα ευρωπαϊκά βάλς και ταγκό.

Έμπαιναν όλοι στο χορό;

Στον γάμο έβγαιναν πρώτα οι συμπεθέροι και οι συμπεθεράες και μετά όποιος άλλος ήθελε.

Όταν ήθελε κάποιος να μπει στο χορό τι έπρεπε να κάνει (π.χ. να παραγγείλει το χορό, να ζητήσει από κάποιον να τον συνοδεύσει);

Έπρεπε να παραγγείλει στον μουσικό. Όταν χόρευε άλλος έπρεπε να περιμένεις να τελειώσει και μετά να παραγγείλεις για σένα.

Παραγγέλνανε συγκεκριμένο χορό και τραγούδι στους οργανοπαίχτες;

Ναι, εκείνο που μας άρεσε.

Πλήρωναν το χορό και πόσα πλήρωναν;

Πλούμιζαν τους μουσικούς όταν έκαναν παραγγελιά.

Χόρευαν άντρες και γυναίκες μαζί και με ποια σειρά;

Ξεκινούσαν το χορό οι άντρες. Όταν τελείωναν, χόρευαν οι γυναίκες.

Ποιους χορούς χόρευαν μόνο άνδρες και ποιους μόνο γυναίκες;

Χόρευαν αντρικούς και γυναικείους αντικριστούς, συρτός αντρικός και συρτός γυναικείος, ζεϊμπέκικο οι άντρες, αραπιέ οι άντρες.

Τι όργανα συνήθως έπαιζαν στα πανηγύρια και τους γάμους;

Βιολί και λαγούτο. Πιο παλιά έπαιζαν πιθκιαύλι. Όταν δεν είχαν λαούτο έπαιζαν ταμποντσιά.

Αν δεν είχαν όργανα πώς χόρευαν;

Τραγουδούσαν.

Χόρευε ο παπάς;

Ο παπάς δεν χόρευε ποτέ. Ακόμα και στον γάμο πήγαινε έτρωγε και έφευγε όταν γινόταν το γλέντι.

Χόρευαν ξένοι στο χωριό και πώς αντιδρούσαν οι χωριανοί;

Βγαίνουν και ξένοι να χορέψουν.

Υπήρχε συγκεκριμένος χορός ή τραγούδι που θεωρείτο ο πρώτος της γιορτής και ο τελευταίος χορός της γιορτής;

Όχι.

Τί ρούχα φορούσαν;

Είχε βρακάες στο χωριό με τις ποΐνες τους.

Πώς μαθαίνατε να χορεύετε;

Έμαθα από μόνος μου. Κρατούσα τον κλώνο της τερατσιάς και χόρευα.

Πείτε μας λίγο τον τρόπο που χόρευαν οι άντρες και τον τρόπο που χόρευαν οι γυναίκες;

Ο χορευτής δεν θέλει ασσιελιές. Ο χορευτής χορεύει πάνω σε ένα μωσαικό, δεν θέλει πλάτσα. Στο ζεϊμπέκικο εκάναν μεγάλες ασσιελιές. Ο κάθε χορευτής έρκετουν η ώρα του που ήταν να κάνει το κάθισμά του. Οι γυναίκες ήταν σοβαρές έπρεπε να κουκκουμώνουν.

6. Άννα Νικολάου (Ανώγυρα)

Πείτε μας κυρία Άννα την ιστορία της Ρήγαινας.

Στην Ανώγυρα ήταν μία πλούσια που έμενε σε ένα παλάτι όπως λέει η ιστορία. Είχε ένα γιο η Ρήγαινα, ο οποίος ασχολείτο με την ιππασία. Είχε κάνει λέει ένα «λάκκο» και έκανε εκεί ιππασία. Μία μέρα έκανε ιππασία στον άνω γύρο και έπεσε και σκοτώθηκε. Από εκεί πήρε και το όνομα του χωριού «Ανώγυρα», από τον άνω γύρο. Από την στεναχώρια της η Ρήγαινα έκλεισε όλους τους θησαυρούς μέσα στο παλάτι και έφυγε σε άγνωστη κατεύθυνση.

Έχετε να μας πείτε κάποια άλλη ιστορία του χωριού;

Την Λαμπρή όλο το χωριό πήγαινε στο μοναστήρι του Τιμίου Σταυρού, έπαιρνε τραπέζια, καρέκλες φαγητά και διασκεδάζαν όλοι μαζί. Το ίδιο έκαναν και στον Αϊ Γιάννη στα αλώνια. Τις σήκωσες ντύνονταν και μάσκες και γύριζαν το χωριό.

Ακόμα, την Λαμπρή μαζεύονταν μία μέρα οι άντρες και μία μέρα οι γυναίκες και έπιναν και μεθούσαν. Αλλά ξεχωριστά.

7. Ανθούλα Νεάρχου (Ανώγυρα)

Έχετε να μας πείτε κάποια ιστορία για τον γάμο;

Έλεγαν πολλά τσιαττιστά στους γάμους και μυλλομένα. Γίνονταν και κόντρες μεταξύ δύο αντρών. Στην Ανώγυρα, την Κυριακή του γάμου, μαζεύονταν οι κουμπάροι του γαμπρού στο σπίτι του, έπαιρναν ένα μύλο με ρόδια ή ρεμύθκια και έμεναν εκεί όλο το βράδυ. Έπιναν και μεθούσαν, τραγουδούσαν και άλεθαν στον μύλο. Αυτό το έκαναν για να μην αφήσουν τον γαμπρό το βράδυ να κοιμηθεί με την νύφη.

Το Πάσχα μαζεύονταν όλες οι γυναίκες και μεγάλες και μικρές, πήγαιναν σε μία αποθήκη και έπαιζαν διάφορα παιχνίδια, όπως την τριανταφυλλιά. Οι άντρες έπαιζαν μόνοι τους σκατούλλικα μέσα στην αυλή της εκκλησίας, την πλάκα.

Οι γυναίκες ήταν σοβαρές αλλά όταν βρέθονταν στα σπίτια με τους συγγενείς τους δεν ήταν τόσο σοβαρές όσο έξω.

Στην Ανώγυρα έκαναν πάντα παστέλλι, απλά δεν έκαναν εκδηλώσεις.

8. Πολύκαρπος Ανδρέου (Ανώγυρα)

Υπάρχουν παραδοσιακοί χοροί στο χωριό σας και ποιοι;

Οι άντρες χόρευαν καρσιλαμάδες, πρώτο, δεύτερο και τρίτο, ζειμπέκικο, συρτό, το ποτήρι, το μαχαίρι, τατσιά, το δρεπάνι. Οι γυναίκες χόρευαν τους γυναικείους καρσιλαμάδες, πρώτο, δεύτερο και τρίτο, καλαματιανό. Χόρευαν κομικούς χορούς, τον Νικολή και το σάνταλα μάνταλα και λίγο το πάρε κλαΐν.

Πότε χορεύονταν αυτοί οι χοροί;

Σε γάμους.

Πού στηνόταν ο χορός (σε ποια σημεία του χωριού);

Στα σπίτια του αντρόννου.

Ποιοι συμμετείχαν;

Όλοι οι χωριανοί, συγγενείς, κουμπάροι και κουμέρες.

Πώς μαθαίνουν ότι θα γίνει χορός;

Στο γάμο καλούσαν τους χωριανούς με κερί. Στους κουμπάρους έδιναν μαντηλάκι.

Ποιοι χόρευαν αυτούς τους χορούς (μικροί, μεγάλοι, όλοι, άντρες, γυναίκες);

Χόρευαν άντρες και γυναίκες. Δεν χόρευαν τα μικρά παιδιά.

Ποιο ήταν το σχήμα του χορού (κύκλος, ζευγάρι, ατομικά);

Χόρευαν σε ζευγάρια δύο άντρες ή δύο γυναίκες και ατομικά το ζεϊμπέκικο. Ο καλαματιανός κυκλικά από τις κουμέρες.

Έμπαιναν όλοι στο χορό;

Στον γάμο έβγαινε πρώτα το αντρόυνο, μετά οι συμπεθέροι και οι συμπεθεράες, η νύφη με τις κουμέρες, ο γαμπρός με τους κουμπάρους και μετά όποιος άλλος ήθελε.

Όταν ήθελε κάποιος να μπει στο χορό τι έπρεπε να κάνει (π.χ. να παραγγείλει το χορό, να ζητήσει από κάποιον να τον συνοδεύσει);

Έπρεπε να παραγγείλει στον μουσικό. Τον πλούμιζε και έβγαινε να χορέψει. Ήθελα η πίστα να είναι καλυμμένη για εμένα. Όταν χόρευε άλλος έπρεπε να περιμένεις να τελειώσει και μετά να παραγγείλεις για σένα.

Παραγγέλνανε συγκεκριμένο χορό και τραγούδι στους οργανοπαίχτες;

Ναι, εκείνο που άρεσε.

Πλήρωναν το χορό και πόσα πλήρωναν;

Όταν έκαναν παραγγελιά. Έβαζα ένα πεντόλιρο πάνω στο βιολί και ένα πεντόλιρο πάνω στο λαούτο.

Χόρευαν άντρες και γυναίκες μαζί και με ποια σειρά;

Ξεκινούσαν το χορό οι άντρες. Όταν τελείωναν χόρευαν οι γυναίκες.

Ποιους χορούς χόρευαν μόνο άνδρες και ποιους μόνο γυναίκες;

Χόρευαν αντρικούς και γυναικίους αντικρυστούς, συρτό αντρικό και γυναικείο. Οι άντρες χόρευαν ζεϊμπέκικο, τατσιά, δρεπάνι, ποτήρι και μαχαίρι.

Τι όργανα συνήθως έπαιζαν στα πανηγύρια και τους γάμους;

Βιολί, λαγούτο, πιθκιαύλι και τζιάσπα.

Χόρευε ο παπάς;

Ο παπάς δεν χόρευε ποτέ. Πήγαινε στον γάμο ευλόαν το τραπέζι, έτρωγε και έφευγε.

Χόρευαν ξένοι στο χωριό και πώς αντιδρούσαν οι χωριανοί;

Δεν αντιδρούσαν όταν έρχονταν ξένοι στο χωριό. Τους έδιναν τα πρωτιά να χορέψουν.

Υπήρχε συγκεκριμένος χορός ή τραγούδι που θεωρείτο ο πρώτος της γιορτής και ο τελευταίος χορός της γιορτής;

Ο πρώτος χορός ήταν ο καρτσιλαμάς και ο τελευταίος ο πολογιαστός.

Τί ρούχα φορούσαν;

Φορούσαν βράκα, μπότες με την πετσιά του κτηνού, χακκί χρώμα γιλέκα και ζώστρες. Παλιά τα κεντούσαν οι γυναίκες τους, μετά τα έφερναν από Πάφο. Οι γυναίκες φορούσαν κιλότα, μεσοφόρι, φουστάνι και παλτό.

Πώς μαθαίνατε να χορεύετε;

Από μόνος μου. Όταν ήρθα Λεμεσό 13 ετών μπήκα σε ένα συγκρότημα της ΕΔΟΝ.

Πείτε μας λίγο τον τρόπο που χόρευαν οι άντρες και τον τρόπο που χόρευαν οι γυναίκες;

Στο χωριό χόρευαν ελεύθερα και άντρες και γυναίκες. Ήταν ανώφελο να κάνω έντονες κινήσεις, πήγαινα με βάση του βιολιού, έκανα και χτυπήματα και καθίσματα. Ο βιολάρης έπρεπε να βοηθά τον χορευτή. Οι γυναίκες χόρευαν πολύ μετρημένα. Οι κινήσεις τους ήταν σεμνές.

Πώς ένιωθες όταν έβγαινες να χορέψεις;

Έβγαινα γιατί μου άρεσε να χορεύω. Ήθελα να εντυπωσιάσω. Οι κινήσεις που έκανα ήθελα να τις νιώθω εγώ πρώτα, να ικανοποιούμε εγώ πρώτα. Ήταν και ένας τρόπος να εντυπωσιάσω μια γυναίκα.

9 και 10. Κύπρος Αριστείδου και Αντρέας Στυλιανού (Υψωνας)

Υπάρχουν παραδοσιακοί χοροί στο χωριό σας και ποιοι;

Καρσιλαμάδες πρώτο, δεύτερο, τρίτο και τέταρτο μπάλο, σάνταλα μάνταλα (στο συγκρότημα), το πιπέρι, ο Νικολής, συρτό, ζειμπέκικο.

Πότε χορεύονταν αυτοί οι χοροί;

Σε γάμους.

Πού στηνόταν ο χορός (σε ποια σημεία του χωριού);

Στις αυλές των σπιτιών όταν γινόταν γάμος, στο σπίτι της νύφης ή του γαμπρού.

Ποιοι συμμετείχαν;

Όλοι οι χωριανοί, και οι ξένοι εάν καλούσαν από άλλα χωριά.

Πώς μάθαιναν ότι θα γίνει χορός;

Στο γάμο καλούσαν τους χωριανούς με προσκλητήριο. Τον πάτερ τον καλούσαν με κερί και με μαντήλι.

Ποιοι χόρευαν αυτούς τους χορούς (μικροί, μεγάλοι, όλοι, άντρες, γυναίκες);

Χόρευαν άντρες και γυναίκες.

Ποιο ήταν το σχήμα του χορού (κύκλος, ζευγάρι, ατομικά);

Χόρευαν σε ζευγάρια δύο άντρες ή δύο γυναίκες και ατομικά το ζειμπέκικο. Σε ζευγάρια άντρας-κοπέλα χόρευαν βάλς.

Έμπαιναν όλοι στο χορό;

Στον γάμο έβγαινε πρώτα το ζευγάρι, μετά οι συμπεθέροι και χόρευαν πρώτο, δεύτερο και τρίτο οι συμπεθεράες και μετά ο κόσμος όλος.

Όταν ήθελε κάποιος να μπει στο χορό τι έπρεπε να κάνει (π.χ. να παραγγείλει το χορό, να ζητήσει από κάποιον να τον συνοδεύσει);

Έπρεπε να παραγγείλει.

Παραγγέλνανε συγκεκριμένο χορό και τραγούδι στους οργανοπαίχτες;

Ο καθένας παράγγελλε εκείνο που του άρεσε και ήξερε να το χορεύει καλά.

Πλήρωναν το χορό;

Πλούμιζαν τους μουσικούς όταν έκαναν παραγγελιά.

Χόρευαν άντρες και γυναίκες μαζί και με ποια σειρά;

Ξεκινούσαν το χορό οι άντρες. Όταν τελείωναν, χόρευαν οι γυναίκες.

Ποιους χορούς χόρευαν μόνο άνδρες και ποιους μόνο γυναίκες;

Αντρικοί αντικριστοί, γυναικείοι αντικριστοί, συρτό οι άντρες, ζειμπέκικο οι άντρες, τον Νικολή και το πιπέρι οι άντρες.

Γίνονταν καβγάδες;

Μικροκαβγάδες.

Τι όργανα συνήθως έπαιζαν στα πανηγύρια/γάμους;

Βιολί και λαγούτο. Το 1960 μπήκε το ακκορτεόν.

Υπήρχε συγκεκριμένος χορός ή τραγούδι που θεωρείτο ο πρώτος της γιορτής και ο τελευταίος χορός της γιορτής;

Ξεκινούσαν πάντα με τον πρώτο καρτσιλαμά. Ήταν ο πιο περήφανος χορός. Ο Νικολής ήταν ο τελευταίος χορός του γάμου που ήταν κωμικός.

Τί ρούχα φορούσαν;

Η Λόφου είχε τους καλύτερους βρακάες. Φορούσαν μπότες. Είχαν τις καλές τους για την Κυριακή, τις πιο παλιές για τις δουλειές και την σκληρή μπότα για τις σκληροδουλειές. Κάποιοι φορούσαν και μαύρα παπούτσια. Είχε δυο τρεις στο χωριό που φορούσαν κιλότα. Ξεχωρίζαν αυτοί στο χωριό.

Πώς μαθαίνατε να χορεύετε;

Εγώ (κ. Αντρέας) έπιανα τον κώνο μίας αθασιάς και δοκίμαζα να χορεύω. Μετά το 1965 δημιουργήθηκε ένα συγκρότημα στον Ύψωνα, του Διγενή Ακρίτα Ύψωνα και αργότερα στο συγκρότημα στην ΣΕΚ. Εγώ (κ. Κύπρος) μπήκα στο ίδιο συγκρότημα το 1965 και μετά στην ΣΕΚ.

Πείτε μας λίγο τον τρόπο που χόρευαν οι άντρες και τον τρόπο που χόρευαν οι γυναίκες;

Χόρευαν ο καθένας με τον δικό του τρόπο. Χαρακτηριστικό του άντρα ήταν να μπει και να βάλει τα δάκτυλα του κάτω από το παπούτσι και κάτω στις πλάκες. Το ζειμπέκικο ήταν ένας περήφανος χορός. Στον συρτό έπρεπε να δείξεις τα χαρίσματα και τις δεξιότητες σου. Στους καρτσιλαμάδες έπρεπε να προτάξω το στήθος μου στον άλλο και να κινηθώ προς το μέρος του. Ο πρώτος αντικριστός ήταν τρομερός χορός. Οι γυναίκες έμπαιναν και έτρεμαν τα πόδια τους. Ήθελε να δείξει η μία της άλλης τί ξέρει. Έβγαιναν η περηφάνια της και μέσα από το πάτημά της έδειχνε τι ξέρει. Γενικά και άντρες και γυναίκες χόρευαν στρωτά. Οι άντρες δεν έκαναν πολλά πηδήματα.

11. Ιωάννης (Γιαννής) Ζαβρός (Λιμνάτι)

Ποιο είναι το επάγγελμά σας;

Μουσικός. Ξεκίνησα βοσκός και γεωργός. Αργότερα έμαθα την τέχνη του πελεκάνου και ταυτόχρονα έπαιζα βιολί.

Πού ζήσατε τα παιδικά σας χρόνια;

Μέχρι 18 ετών έμενα στο Λιμνάτι. Όταν αρραβωνιάστηκα πήγα στον Δωρό. Παντρευτήκαμε και κατεβήκαμε Λεμεσό, κάναμε το σπίτι μας εδώ στον Άγιο Ιωάννη.

Τραγουδάτε κάποιο ειδικό ρεπερτόριο;

Τραγουδώ διάφορα κυπριακά παραδοσιακά τραγούδια.

Τι όργανο ή όργανα παίζετε;

Παίζω βιολί, λαγούτο, μπουζούκι, αρμόνιο, ακκορτεόν, πιθκιαύλι και κλαρίνο.

Πώς και από ποιόν μάθατε;

Το ότι ήμουν βοσκός, ήταν η αφορμή για να γίνω μουσικός. Πήγαινα με ένα θείο μου, ο οποίος ήταν κουτσός, με έπαιρνε για να του προσέχω τα ζώα. Καθίσαμε μία μέρα σε ένα λόφο και έβγαλε να παίζει πιθκιαύλι. Έπαιζε ωραία ο γέρος, ακόμα και τα ζώα ηρεμούσαν όταν έπαιζε. Εγώ ήμουν δέκα χρονών περίπου. Αρχισα από εκεί να μαθαίνω και εγώ πιθκιαύλι. Μου είπε ο αδελφός μου αφού παίζεις έτσι ωραίο πιθκιαύλι γιατί δεν μαθαίνεις και βιολί. Είχα ένα φίλο, ο οποίος αγόρασε βιολί για να μάθει και τελικά δεν τα κατάφερε. Του ζήτησα να μου το δώσει για να μάθω εγώ. Αρχισα μαθήματα στον δάσκαλο ο οποίος ήταν ο σιωφέρης του χωρκού. Για πληρωμή τον βοηθούσα σε κάποιες δουλειές που ήθελε βοήθεια. Μετά κατέβηκα κάτω στην πόλη και γνώρισα νέους

μουσικούς, δυνατούς και έμαθα. Ο δάσκαλός μου ήταν ο Αντρέας Βαθέας. Μου έμαθε επίσης ακκορτεόν. Έμαθα μπουζούκι ντραμς, αρμόνιο, κλαρίνο και λαγούτο.

Υπάρχουν άλλοι στην οικογένεια που τραγουδούσαν ή έπαιζαν κάποιο όργανο.
Μόνο ο αδελφός του πατέρα μου, ο οποίος έπαιζε πιθκιαύλι. Δυστυχώς κανένας άλλος.

Το έκανες σαν επάγγελμα ή έπαιζες μόνο για την οικογένεια και τους φίλους;
Έμαθα πρώτα για το κέφι μου. Ήθελα να μάθω να παίζω. Αργότερα με έβαλαν να πάω να κάνω ένα γάμο. Πήγα, και μάλιστα τον έκανα με μεγάλη επιτυχία. Από εκεί και πέρα το έκανα σαν επάγγελμα. Γύρισα σχεδόν όλη την Κύπρο.

Εξασκείτε σήμερα το επάγγελμα ή έχετε αποσυρθεί;
Εξασκώ μέχρι σήμερα το επάγγελμα.

Πού και πότε παίζετε;
Πηγαίνω σε γάμους, διάφορα πανηγύρια και εκδηλώσεις σε χωριά και παίζω και με διάφορα χορευτικά σε διάφορα φεστιβάλ.

Γνωρίζεις δημοτικά τραγούδια της περιοχής σου;
Υπάρχει ένα τραγούδι το Λιμναθικιώτικο, το οποίο το έλεγαν μόνο στο Λιμνάτι. Το έμαθα στο χωριό. Το έλεγαν και στα τραπέζια και όταν χόρευαν. Είναι συρτός. Το έλεγαν όμως αραπιέ.

Υπάρχουν άλλοι οργανοπαίκτες στην περιοχή σας;
Παλιά είχε δύο βιολάριδες στο Λιμνάτι και κάθε Πάσχα μαζεύονταν στο σπίτι τους και μαζεύοταν κόσμος και χόρευε. Μετά την εισβολή όμως αυτό σταμάτησε.

Σας καλούσαν να παίζετε σε κάθε πανηγύρι, σας πλήρωναν;
Κάτι μπακκίρες παίρναμε. Αυτός που μας καλούσε δεν μας πλήρωνε. Ότι παίρναμε το παίρναμε από τον κόσμο που τις παραγγελιές.

Πώς επέλεγαν ποιος μουσικός θα έπαιζε;
Ο κόσμος δεν ξεχώριζε ποιος είναι καλός και ποιος όχι.

Πώς σας αντιμετώπιζαν οι χωριανοί;
Εσυμπεριφέρουντάν μας διαφορετικά που τον άλλον κόσμο.

Τι όργανα έπαιζαν στο χωριό (τόρα και παλαιότερα).
Έπαιζαν βιολί και λαούτο και αργότερα άρχισε να μπαίνει το ακκορτεόν. Αργότερα άρχισε να μπαίνει το ντραμς και το μπουζούκι. Μπήκαν σιγά σιγά οι τραγουδίστριες και φτάσαμε εδώ που φτάσαμε.

Σε όλες τις περιπτώσεις, γιορτές, πανηγύρια, γάμους;
Ναι σε όλες τις περιπτώσεις. Είχα δει μόνο κάποιους τουρκοκυπριακούς γάμους στους οποίους έπαιζαν βιολί και τουμπερλέκκι και κάποιες φορές ζουρνάδες.

Υπήρχαν τραγούδια καθιερωμένα για κάθε περίπτωση;
Στους γάμους, την ώρα του κρεβατιού έλεγαν κάποια συγκεκριμένα τραγούδια, το ίδιο και την ώρα που ντυνόταν το αντρόννο, όπως επίσης και στο άλεσμα του ρεσιού. Στα γλέντια που γίνονταν τα βράδια του γάμου, την Τρίτη του γάμου συγκεκριμένα, παράδειγμα έπαιζαν διάφορα κωμικά τραγούδια.

Τι τραγούδια τραγουδούσαν;
Την Τρίτη του γάμου έπαιζαν στους κουμπάρους διάφορα κωμικά κομμάτια και χόρευαν. Παράδειγμα το μαχαίρι (από Μικρά Ασία), την τατσιά, τον Νικολή, δρεπάνι. Ο χορός παλιωτός όπου μεθούσαν και έκαναν ότι πάλευαν. Επίσης τον χορό μαύρικο αλλιώς σάνταλα μάνταλα, όπου χόρευαν με τις βέρκες και ο ένας έκανε τον τυφλό. Δεν υπήρχε τραγούδι ήταν μόνο μουσική.

Δημιουργούσαν τραγούδια κατά την διάρκεια του γλεντιού;

Σίγουρα συνέβαινε. Αναλόγως της κατάστασης. Αν άκουσες το τραγούδι «Όσους γάμους τζαι αν επήα τέθκιο αντρόυνο εν είδα», είχα δει τους στίχους μία φορά σε κινηματογράφο, είναι ελλαδική ταινία. Έπιασα τους στίχους και μία φορά σε έναν γάμο έβγαλα μία μελωδία συρτού και χρησιμοποίησα τους στίχους.

Ξέρεις και να χορεύεις;

Εχόρευκα πριν να μάθω βιολί. Μετά που αρχίσαν τα χορευτικά, και όταν δημιουργήθηκε το συγκρότημα Πηλαβάκη, όταν τους είδα να χορεύουν σταμάτησα γιατί εγώ εν ήμουν καλός.

Τι χορούς;

Χορεύαμε συρτούς, ζειμπέκκι. Άρεσκεν μου πολλά η μάντρα.

Μπορούσες την ώρα που έπαιζες να σηκωθείς να χορέψεις;

Όχι δεν μου έτυχε. Δεν το έκανα ποτέ μου

Έφτιαξες καθόλου ο ίδιος κάποιο μουσικό όργανο.

Έφτιαξα πολλά λαούτα. Επειδή ήμουν πολλά δυνατός τεχνίτης, είχα τα διάφορα υλικά που χρειάζονταν και έκανα πολλά. Όλα στο χέρι. Δεν είναι όπως τώρα που έχουν μηχανές. Είναι αρκετά δύσκολο να γίνει ένα λαούτο. Ήρτεν ένα λαγούτο τυχαία στο χέρι μου, το ξήλωσα και το επεξεργάστηκα και από τότε έκανα καμιάν δεκαριά.

Πώς κρίνεις τους νέους μουσικούς;

Υπάρχουν πολλά καλοί μουσικοί τωρά. Βγαίνουν αξιόλογοι μουσικοί τωρά, γιατί έχει και πολλούς καλούς δασκάλους.

Παίζουν ακόμη παραδοσιακά όπως παλαιότερα;

Λείπει τους εκείνο το χρώμα το παραδοσιακό αλλά σαν μουσικοί εν ωραίοι.

Πότε παίζατε στον γάμο, πότε πηγαίνατε;

Επειδή πηγαίναμε με τα ζώα τις περισσότερες φορές, πηγαίναμε από την Παρασκευή. Κάποιες φορές πηγαίναμε από την Πέμπτη που έπλεναν το ρέσι. Παίζαμε στο ρέσι, στο φτιάξιμο του κρεβατιού, στα ντυσίματα του ζευγαριού. Παίρναμε το αντρόυνο στην εκκλησία και μετά παίζαμε στα γλέντια κάθε βράδυ. Δευτέρα χόρευαν οι γυναίκες. Τρίτη ήταν αφιερωμένο το γλέντι για αυτούς που βοήθησαν στον γάμο.

12. Χρυστάλλα Ιάσωνος (Λαλλού του Σσιαλή) (Πισσούρι)

Υπάρχουν παραδοσιακοί χοροί στο χωριό σας και ποιοι;

Χορεύαν ταγκό, βαλς, τσιάρλεστον και ρούμπα. Χόρευαν άντρες με γυναίκες, εάν όμως ήταν ή αντρόυνο ή συγγενείς. Χόρευαν και γυναίκες με γυναίκες.

Είχε τον χορό «Ισια», ήταν σαν την μουσική που συνοδεύει τη νύφη στην εκκλησία. Δύο βήματα δεξιά και δύο αριστερά. Πάντα γυναίκες το χόρευαν. Κρατούσαν σαν το βαλς. Δεν είχε τραγούδι, μόνο μουσική.

Η «Γαλανή σημαία» που χορευόταν πάλι σαν την πόλκα. Τρία βήματα δεξιά και ένα αριστερά και έκαναν στροφές.

Γυναίκες χόρευαν τον πρώτο, δεύτερο, τρίτο. Για τέταρτο δεν θυμάμαι, μετά χόρευαν τον συρτό.

Οι άντρες χόρευαν και εκείνοι τους καρτσιλαμάες, ο πρώτος, ο δεύτερος και ο τρίτος που ήταν τα τσιαττιστά, τον συρτό και ζειπέκκι. Όταν ήθελαν χόρευαν την τατσιά, το δρεπάνι και το τσιακκή. Χόρευαν και την καντήλα και έβαζαν ένα με δυο ποτήρια.

Ο Νικολής, ήταν ο τελευταίος χορός, τον έκαναν για να διασκεδάσει ο κόσμος.

Πότε χορεύονταν αυτοί οι χοροί;
Στον γάμο χόρευε ο κόσμος.

Πού στήνόταν ο χορός (σε ποια σημεία του χωριού);
Στο σπίτι του γαμπρού ή της νύμφης.

Ποιος οργάνωνε το συγκεκριμένο πανηγύρι/γιορτή;
Μόνο το πανηγύρι του Αποστόλου Ανδρέα γινόταν στο χωριό που γιόρταζε η εκκλησία μας. Δεν είχε χορό και μουσικούς όμως στα πανηγύρια. Μόνο στο γάμο.

Ποιοι συμμετείχαν;
Έρχονταν όλοι οι συγγενείς και οι χωριανοί. Έρχονταν και ξένοι.

Πώς μάθαιναν ότι θα γίνει χορός;
Χορούς είχε μόνο στον γάμο. Καλιούσαν τον κόσμο με ένα κερί και ένα μαντηλάκι για το κάθε σπίτι. Για τις γυναίκες ήταν μαντηλάκι κεντητό. Γύριζαν οι γονείς ή τα αδέρφια να καλέσουν.

Ποιοι χόρευαν αυτούς τους χορούς (μικροί, μεγάλοι, όλοι, άντρες, γυναίκες);
Μωρά δεν χόρευαν στους γάμους, δεν τους άφηναν. Χόρευαν μόνο μεγάλοι, άντρες και γυναίκες. Μόνο κανένα καλαματιανό χόρευαν.

Ποιο ήταν το σχήμα του χορού (κύκλος, ζευγάρι, ατομικά);
Χόρευαν δύο δυο. Δύο άντρες ή δύο γυναίκες. Τον καλαματιανό τον χόρευαν σε κύκλο.

Έμπαιναν όλοι στο χορό;
Όποιοι ήξεραν να χορεύουν. Φαινόταν ποιος ήταν ο καλός χορευτής. Όταν δεν ήξερε κάποιος τον σχολίαζε ο κόσμος. Όταν ήθελε κάποια να χορέψει έπιανε συνήθως μιαν άλλη που ήξερε και εκείνη. Είχε η καθεμία το ταίρι της. Ήθελαν να πηγαίνουν καλά και οι δύο.

Όταν ήθελε κάποιος να μπει στο χορό τι έπρεπε να κάνει (π.χ. να παραγγείλει το χορό, να ζητήσει από κάποιον να τον συνοδεύσει);
Είχε κάποιους που έκαναν παραγγελία.

Παραγγέλνανε συγκεκριμένο χορό και τραγούδι στους οργανοπαίχτες;
Παράγγελλαν εκείνο που ήθελαν να χορέψουν.

Πλήρωναν το χορό και πόσα πλήρωναν;
Κολλούσαν ένα χαρτονόμισμα στο μέτωπο του μουσικού. Συνήθως πλήρωνε ότι κρατούσε. Έδιναν σελίνια κυρίως. Δύο σελίνια ή τρία σελίνια.

Χόρευαν άντρες και γυναίκες μαζί και με ποια σειρά;
Όχι δεν είχε σειρά, όποιος ήθελε χόρευε.

Ποιους χορούς χόρευαν μόνο άνδρες και ποιους μόνο γυναίκες;
Τους καρτσιλαμάες τους αντρικούς, το συρτό και το ζειπέκκι. Το τσιακκή, την τατσιά και την καντήλα. Οι γυναίκες τους καρτσιλαμάες και τον συρτό μόνο.

Γίνονταν καβγάδες;
Όχι, δεν γίνονταν συνήθως. Εάν είχε καβγά μόνο εάν ήταν κάποιος μεθυσμένος.

Τι όργανα συνήθως έπαιζαν στα πανηγύρια/γάμους;
Βιολί και λαούτο είχε μόνο στο χωριό. Τίποτα άλλο. Ούτε ταμποντσιά.

Αν δεν είχαν όργανα πώς χόρευαν (π.χ. με τραγούδι);
Πάντα είχαν τα όργανα μαζί τους. Δεν χόρευαν μόνο με τραγούδι.

Έπαιζαν πάντα όλα τα όργανα;
Ναι, πάντα έπαιζε και το βιολί και το λαούτο.

Χόρευε ο παπάς;

*Δεν ξέρω εάν απαγορευόταν να χορεύει ο παπάς, εγώ πάντως δεν τον είδα να χορεύει.
Δεν ξέρω σε άλλα χωριά τί γινόταν.*

Χόρευαν ξένοι στο χωριό και πώς αντιδρούσαν οι χωριανοί;

*Χόρευαν οι ξένοι που έρχονταν στον γάμο, εκείνοι που τους άρεσε βγαίνουν να χορέψουν.
Οι χωριανοί δεν αντιδρούσαν, τους άρεσε, δεν είχε κανένα να αντιδράσει στο γλέντι ήταν
όλοι χαρούμενοι.*

Υπήρχε συγκεκριμένος χορός ή τραγούδι που θεωρείτο ο πρώτος της γιορτής και ο τελευταίος χορός της γιορτής;

*Πρώτα γινόταν ο χορός του αντρώδου, μετά βγαίνουν οι συμπεθέροι, οι συμπεθέρες, οι
κουμπάροι και μετά όλος ο κόσμος.*

Είχε χορούς ή τραγούδια που τα χόρευαν στο Πισσούρι μόνο ή τα τραγουδούσαν;

*Την «γαουρίτσα» την τραγουδούσε ο παππούς μου εδώ στο Πισσούρι το ίδιο και «το σπίτι
το σφαλιστό». Το είπα και του Τερλικκά αλλά το άλλαξε δεν το λέει όπως του το είπα.
Έχει ένα τραγούδι «φίλοι μου ξένοι και αδελφοί» που το τραγουδούσαν οι παππούδες μας
πάλι εδώ στο Πισσούρι.*

Επίσης, μας είπε ένα τραγούδι με τσιαττιστά, την «Μουζουρού», το οποίο το έλεγαν Παφίτες εργάτες, οι οποίοι έρχονταν στο χωριό για να μαζέψουν χαρούπια.

Είχε μέρα που μαζεύονταν μόνο οι γυναίκες;

*Στις σήκωσες στήναν σούσες και πήγαιναν οι κορούδες και σούζονταν. Έκαναν αστεία και
τραγουδούσαν.*

Τί ρούχα φορούσαν;

*Στο γάμο η νύφη φορούσε νυφικό άσπρο και ο γαμπρός φορούσε κοστούμι. Την Δευτέρα
του γάμου η νύφη φορούσε μαύρο φόρεμα. Δεν γνωρίζω γιατί, όλες συνήθως έτσι
φορούσαν. Ο πατέρας μου φορούσε βράκα μαύρη και ζιμπούνι ριγωτό, σκούρο μαύρο και
μπότες. Φορούσε και ζώστρα μαύρη. Οι γυναίκες φορούσαν μποτάκια με κουμπιά στο
πλάι και φορέματα μακριά λίγο φουντωτά και από πάνω ζακεττούλλες με μία ζώνη στην
μέση. Φορούσαν μαντήλι στο κεφάλι εκείνο το καφετί, κλαδωτό. Όσες ήθελαν εκεί που
δέναν το μαντήλι έβαζαν καρφίτσα.*

*Είχαμε και Τούρκους στο χωριό. Αυτοί φορούσαν βράκα μαύρη αλλά τα γιλέκα τους ήταν
κόκκινα και φέσι κόκκινο στο κεφάλι.*

Πείτε μας λίγο τον τρόπο που χόρευαν οι άντρες και τον τρόπο που χόρευαν οι γυναίκες;

*Εκείνες που ήταν χορευτίνες ήταν η χαρά σου να τις βλέπεις. Ήταν καμαρωτές οι
γυναίκες, έπαιρναν το σοβαρό τους όταν χόρευαν. Οι άντρες το ίδιο, εκείνος που ήξερε να
χορεύει έβγαине να χορέψει, όταν δεν ήξερε, τον σχολίαζαν.*

Μπορούσαν οι γυναίκες να βγουν να τραγουδήσουν;

*Οι γυναίκες τραγουδούσαν μόνο την ημέρα που ήταν οι σούσες. Εκείνο τον καιρό δεν
είχες την ευκαιρία να βγεις να τραγουδήσεις, ο κόσμος παρεξηγούσε.*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Το Παράρτημα 2 περιλαμβάνει τα ιστορικά και γεωγραφικά στοιχεία των τεσσάρων χωριών που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα καταγραφή.

Πισσούρι

Το Πισσούρι βρίσκεται στην επαρχία Λεμεσού τριάντα χιλιόμετρα δυτικά της πόλης, στα μέσα της διαδρομής Λεμεσού-Πάφου. Είναι το τρίτο μεγαλύτερο σε διοικητική έκταση χωριό της επαρχίας. Η κύρια παραγωγή του ήταν τα σταφύλια ποικιλίας "σουλτανίνα". Επίσης καλλιεργούνται ελιές, χαρουπιές και λίγες αμυγδαλιές. Τα τελευταία χρόνια δόθηκε μεγάλη σημασία στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής και ιδιαίτερα της παραλίας Πισσουρίου. Στην πλατεία του χωριού, ντόπιοι κάτοικοι και ξένοι επισκέπτες απολαμβάνουν κάθε καλοκαίρι τα κυπριακά φαγητά και λιχουδιές σε μια διασκεδαστική ατμόσφαιρα που δημιουργούν με τα καλλιτεχνικά προγράμματά τους διάφορα μουσικά και χορευτικά συγκροτήματα. (www.thevillagepress.com- Φεβρουάριος 2014).

Λόφου

Το χωριό Λόφου βρίσκεται 26 χιλιόμετρα βορειοδυτικά της Λεμεσού. Είναι κτισμένο αμφιθεατρικά πάνω στους λόφους και σε υψόμετρο 800 περίπου μέτρων. Η Λόφου στο παρελθόν ήταν ένα από τα μεγαλύτερα αμπελοχώρια της Κύπρου. Σήμερα, λόγω της έντονης αστυφιλίας καθώς και της μετατροπής της κυπριακής οικονομίας από γεωργική σε άλλες υπηρεσίες, η καλλιέργεια της υπαίθρου έχει σε πολύ μεγάλο βαθμό εγκαταλειφθεί. Ως εκ τούτου, μεγάλες εκτάσεις γης παραμένουν ακαλλιέργητες. (www.lofou.org- Κοινοτικό Συμβούλιο Λόφου- Φεβρουάριος 2014).

Ανώγυρα

Το χωριό Ανώγυρα απέχει 30 λεπτά από την πόλη της Λεμεσού. Σήμερα ο αριθμός των μόνιμων κατοίκων της Ανώγυρας είναι περίπου 250. Στο παρελθόν η πλειονότητα των κατοίκων της είχε ως κύρια ασχολία τη γεωργία, ενώ ανέκαθεν το χωριό χαρακτηριζόταν ως "τερατοσχώρι", δηλαδή μέρος που συγκαταλεγόταν στους κύριους παραγωγούς χαρουπιών. Η Ανώγυρα είναι το μοναδικό χωριό στο οποίο συνεχίζεται η παράδοση της παρασκευής παστελιού, ενός παραδοσιακού γλυκού με βασικό συστατικό το χυμό χαρουπιών. Στο χωριό υπάρχει μουσείο παστελιού, μοναδικό σε ολόκληρη την Κύπρο. Είναι αξιοσημείωτο πώς οι κάτοικοι εξακολουθούν να το παρασκευάζουν με παραδοσιακό τρόπο, όπως διασώθηκε από γενιά σε γενιά. (www.thevillagepress.com- Φεβρουάριος 2014).

Ύψωνας

Ο Ύψωνας βρίσκεται κτισμένος σε υψόμετρο 476 μέτρων. Ο Ύψωνας υπήρχε ως οικισμός από τα μεσαιωνικά χρόνια. Το χωριό είχε μάλλον καταστραφεί το 1426 όταν οι Μαμελούκοι της Αιγύπτου εισέβαλαν στη Κύπρο από τον κόλπο της Αυδήμου, επετέθησαν ανεπιτυχώς κατά της Επισκοπής και βάδισαν προς την Λεμεσό την οποία κατέλαβαν. Ίσως πάλι να καταστράφηκε το 1570 με την εισβολή των Τούρκων στη Κύπρο όταν αποβιβάστηκαν στη Λεμεσό την οποία λεηλάτησαν και στη συνέχεια καίγοντας και αρπάζοντας έφτασαν

στα Πολεμίδα. Στη συνέχεια πολλοί κάτοικοι της Λόφου κατέβαιναν εποχικά στον Ύψωνα για να καλλιεργήσουν ή να θερίσουν τα χωράφια τους στην περιοχή. Έτσι για πολλά χρόνια το χωριό κατοικείτο από Λοφίτες για μερικούς μήνες τον χρόνο (www.ipsonas.org- Δήμος Ύψωνα- Φεβρουάριος 2014).

Βιβλιογραφία

- Ανωγειανάκης, Φ. (1999). «Για τη μουσική στην Κύπρο». Στο Κύπρος Δημοτική Μουσική (σελ. 14-21). Αθήνα: Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα.
 Ιακωβίδης, Α. (1999). «Κυπριακοί χοροί». Στο Κύπρος Δημοτική Μουσική (σελ. 22-29). Αθήνα: Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα.
www.lofou.org Κοινοτικό Συμβούλιο Λόφου. 20.2.2014
www.thevillageexpress.com. 20.2.2014
www.ipsonas.org (Δήμος Ύψωνα). 20.2.2014.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ

Όνομ/μο	Τόπος καταγωγής	Έτος γεν/σεως	Ηλικία
Ξαντρής Χαρής	Πισσούρι	1930	84
Ανδρέου Πολύκαρπος	Ανώγυρα	1938	76
Παύλου Δημήτριος	Ανώγυρα	1944	70
Νεάρχου Ανθούλα	Ανώγυρα	1929	87
Συμεού Μαρίνα	Λόφου	1938	76
Πέτρου Ουρανία	Ανώγυρα	1932	82
Νικολάου Άννα	Ανώγυρα	1924	92
Αριστείδου Κύπρος	Ύψωνας	1939	75
Στυλιανού Ανδρέας	Ύψωνας	1952	82
Ιάσωνος Χρυστάλλα	Πισσούρι	1945	68
Χατζηττοφή Καλλιόπη	Λόφου	1938	76
Ζαβρός Ιωάννης	Λιμνάτι	1943	71

Η εργασία συνοδεύεται με οπτικοακουστικό υλικό